

Syrjäytymiskierteen katkaiseminen ja syrjäytymisen ennaltaehkäisy

Mirjam Kalland

VI Valtakunnalliset neuvolapäivät 2.11.2004

Esitelmän päätemat

- syrjäytymiseen johtuvat riskitekijät
- syrjäytymisen ennaltaehkäisy – universaalit palvelut
- syrjäytymiskierteen katkaisemisen mahdollisuudet – varhainen puuttuminen

Lapsen kasvuolot

- **Systeminen ajattelutapa: sekä lapsen lähellä olevat (esim. perhe) että etäällä (esim. sosiaalipolitiikka) olevat tasot vaikuttavat lapsen kehitykseen**

Transaktionaalinen ajattelutapa

- Kuinka lapsen kasvuolot yhdessä ja erikseen toimivat lapsen kehitystä suojaavina tai tuhoavina
- Kasvuolot vaikuttavat lapseen, ovat vuorovaikutuksessa keskenään
- Myös lapsen ominaisuuksilla vaikutusta ympäristöön

Tutkimusprojektin löydökset

- Huostaanotettujen nuorten kuolleisuus moninkertainen verrattuna normaaliväestöön (n=13 371) (Kalland et al BMJ 2001)
- Lapsen huono-osaisuus havaittavissa jo perinataalivaiheessa (ennen ja jälkeen syntymää) (n= 3 419)
- Huostaanoton taustalla vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmat, perheväkivalta ja lasten hoidon laiminlyönti
- Vanhempien omissa hoivakokemuksissa vakavia puutteita, ongelmat toistuvat yli sukupolvien

Varhaisten hoivakokemusten merkitys syrjäytymisessä

Laiminlyömisen tai kaltoinkohtelun seuraukset yksilön *kehitykseen*:

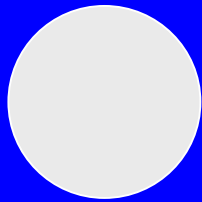
- *fyysinen terveys heikompi*
- *psyykkisiä ongelmia, kuten masennusta, aggressiivisuutta, itsetuhoisuutta*
- *käyttäytymishäiriöitä, varhaista päihteiden käyttöä, rikollisuutta*
- *oppimishäiriöitä, aivovaurioita,*
- *itsetuhoisuutta, kuolleisuusriski moninkertainen*
- *ongelmien ylisukupolvisuus*

Varhaiset hoivakokemukset

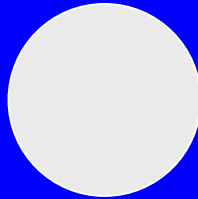
- Varhaisten hoivakokemusten perusteella lapsi sisäistää käsityksen itsestään, vuorovaikutuksesta ja toisista tärkeistä ihmisistä
- Avain asemassa on yksilön:
 - kyky tarvittaessa hakea hoivaa ja tukea (capacity to seek care)
 - kyky vastaanottaa hoivaa
 - kyky luoda läheisiä ja turvallisia ihmissuhteita
 - kyky ympäristön, maailman tutkimiseen ja valloittamiseen (kyky leikkiä, luoda, oppia)

Ylisukupolvisuuden monimuotoisuus ja ennustamisen vaikeus:

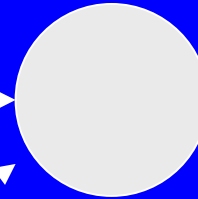
- "A"

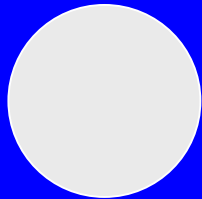
"A1"

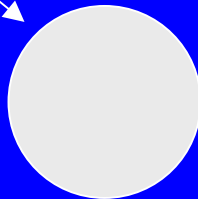
"A2"

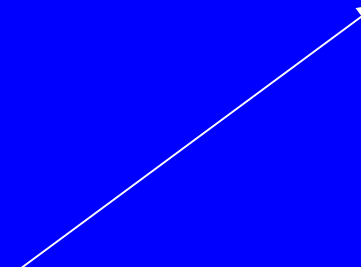
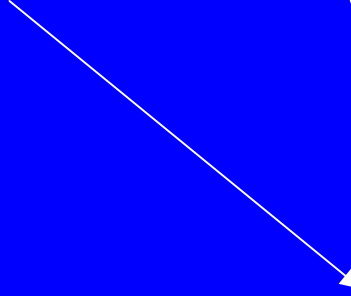
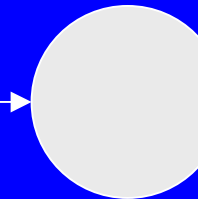
- "B"

"B1"

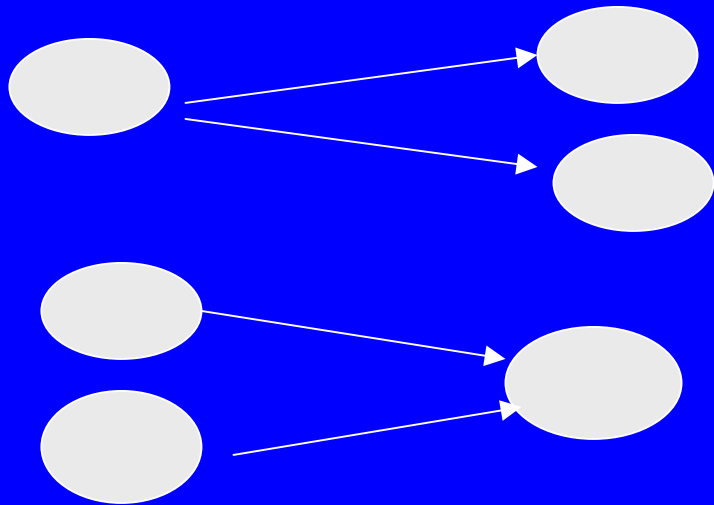

"B2"

Turvattomien kasvuolojen seuraukset

- **Multifinaalisuus:** samantapaiset kokemukset voivat johtaa erilaisiin lopputuloksiin
- **Ekvifinaalisuus:** erilaiset kokemukset voivat johtaa samanlaiseen lopputulokseen

Vanhemmuuden ylisukupolvisuus

- Ympäristö vai perimä? - Katse rottiin (Francis et al 1999): sensitiivisten rottaäitien tyttäristä sensitiivisiä, epäsensitiivisten rottaäitien tyttäristä epäsensitiivisiä= ylisukupolvisuutta
- Kun poikasia kasvatettiin ristin (cross-fostering), ylisukupolvisuus katkesi.
- Ensimmäinen oppi: ylisukupolvisuuteen voi siis vaikuttaa.

Miksi toinen selviytyy, toinen ei?

- "Non-shared environment": jokainen lapsi syntyy yksilölliseen tilanteeseen ja hänellä on yksilöllinen suhde vanhempiinsa
- jokainen lapsi on yksilö – evokatiivinen vuorovaikutus
- yksi turvallinen ja pitkäaikainen ihmissuhde voi riittää
- myöhemmät korjaavat ja korvaavat kokemukset
- oma kyky reflektioon

Kyky vanhemmuuteen

1. asettuminen vanhemmuuden tilaan, "early preoccupation". Vanhemmat luovat mielessään tilaa lapselle (Mayes). Tyypillistä varhaiselle vanhemmuudelle on lähes pakonomainen fokusointi vauvaan: huoli, epäily, kaipuu, vastavuoroisuuden tarve, idealisaatio (oma vauva ihana, kaunis, täydellinen)
2. käyttäytymisen tasolla havaitaan: fyysisen tilan luominen, tarkka havainnointi, fyysisten piirteiden huomioiminen, intensiivinen katse, muutokset puheessa (vauvavaiheen kielioppi)

Kyky vanhemmuuteen

- avainasemassa on vanhemman kyky nähdä ja vastata lapsen tarpeisiin ja tunteisiin: lapsi tarvitsee kokemusta vanhemman mielessä tuntevana ja ajattelevana yksilönä
- kyky ymmärtää kuinka tunnetila vaikuttaa omaan käyttäytymiseen
- kyky ymmärtää kuinka oma tunnetila ja käyttäytyminen vaikuttaa lapseen

Reflektiivinen kyky

- kyky ymmärtää käyttäytymisen taustalla olevia tunteita (itse ja muut)
- Heikko rf: "lapseni on ilkeä ja hän tarvitsee kurittamista"
- Vahva rf: "lapseni kokee pelkoa ja turvattomuutta ja hän tarvitsee lohdutusta ja turvaa"

Vanhemmat tarvitsevat mahdollisuutta kehittää reflektiivisyyttä jo raskausaikana ja varhaisvaiheessa syntymän jälkeen

Syrjätymisen ennaltaehkäisy

- **universaalit palvelut, esim. neuvolan terveyspalvelut on ennaltaehkäisevää työtä**
- **neuvolatyöhön voidaan liittää esim. reflektiivisyyttä edistävää vanhempainryhmiä**
- **esimerkiksi Yale Child Study Centerissä kehitetty Parents First ohjelma, joka tarkoitettu kaikille vanhemmille.**

Syrjäytymiskierteen katkaisu

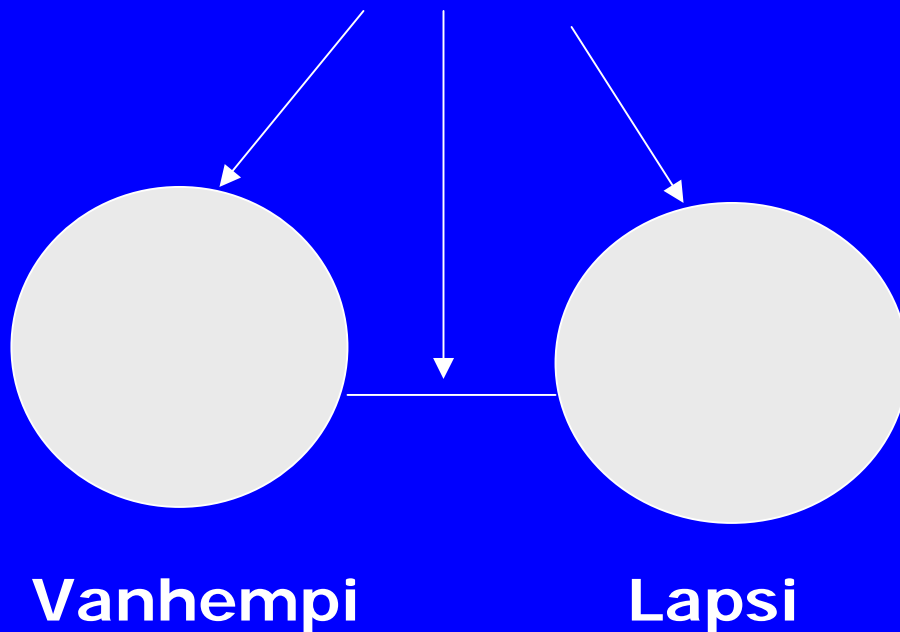
- varhainen puuttuminen ei ole universaalipalvelu, vaan kohdistuu riskiryhmiin
- erityisessä riskissä on lapsi, joka syntyy perheeseen jossa on: päihdeongelma, perheväkivaltaa, teinivanhemmuutta, mielenterveysongelmia, köyhyyttä
- Yale Child Study Centerissä kehitetty erityinen ohjelma riskiperheille "Minding the Baby" joka muistuttaa esim. Suomessa käytettyjä perhetyömalleja (Vauvan Kiikku, Pikku-Portaat ym.)

Perhetyön tärkeys

- se, mikä on mennyt vuorovaikutuksessa rikki, on vuorovaikutuksessa korjattava
- perhetyöntekijä voi toimia korjaavana kokemuksena vanhemmille
- työ on pitkäjännitteistä ja vaatii sitoutumista
- perhetyöntekijän mielessä kolmio:
vanhemman ja lapsen välinen suhde,
vanhemman ja työntekijän välinen suhde,
työntekijän ja lapsen välinen suhde
- työntekijä kiinnostunut ylisukupolvisuudesta

Tukemisen eri muodot

- tuki voi kohdistua lapseen, vanhempaan tai lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen
- mikään ei tue vanhempaa niin hyvin kuin hyvinvoiva lapsi (Jukka Mäkelä)

Kysymys on kärsimyksen kohtaamisesta

- vauva tai lapsi kärsii, kun hänet laiminlyödään tai pahoinpidellään
- vauvan tai lapsen vanhempi kärsii ihmissuhteiden toimimattomuudesta, ja on itse ollut kaltoinkohdeltu lapsuudessa
- auttamistyön edellytys on rohkeus nähdä kärsimystä ja kohdata vanhempia kunnioituksella ja empatialla
- taustojen ymmärtäminen auttaa ylläpitämään emotionaalista yhteyttä vanhempaan, muttei tarkoita nykytilanteen hyväksymistä

Toimiva perhetyö

*”Ennen kuin he tietävät meidän välittävän,
he eivät välitä siitä mitä me tiedämme”*

- Työallianssin muodostaminen, luottamuksen saavuttaminen
- Kotikäynteihin perustuva
- Pitkäaikainen työntekijä
- Ensin struktuurit
- Tavoitteena vanhempi-lapsisuhteen tukeminen, tavoitteena vanhemman reflektiivisen kyvyn vahvistaminen

Toimiva perhetyö

- Vanhempien myönteisten kykyjen vahvistaminen
- reflektiivisen kyvyn vahvistaminen
- lapsen kehityksen tukeminen tukemalla v-l vuorovaikutusta
- "Case Manager"

Kuinka varhain on varhain?

- raskausaika ja ensimmäiset vuodet vauvan syntymän jälkeen on otollisinta aikaa
- useat pitkä-aikaistutkimukset osoittavat, että oikeaan aikaan annettu tuki suojaa lasta vielä murrosiässä (mm. David Olds, 2002, Teerikangas, Aronen et al 1998)
- varhain annettu tuki myös taloudellisesti kannattavaa (Olds 2002, Scott, Knapp et al 2001)